

УДК 631.67:477.83

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ІЗ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИМИ МЕЛІОРАТИВНИМИ СИСТЕМАМИ В УМОВАХ ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ

*С. Ващик, к. т. н., Л. Ткачук, к. е. н.
Львівський національний університет*

Постановка проблеми. У процесі реформування аграрного сектору в західних областях України відбулася передача внутрішньогосподарських меліоративних фондів, до яких увійшли осушені землі разом із меліоративною інфраструктурою, від реформованих колгоспів та радгоспів сільським і селищним радам у комунальну власність. Було передано майже 3 млн га осушуваних земель, що склало 87 % від загальної площі осушення [1].

На жаль, невирішеність правового статусу меліоративних систем не дає змоги сьогодні повною мірою реалізувати продуктивний потенціал осушуваних земель. Обстеження стану систем показало, що меліоровані землі були передані на баланс територіальних громад, по суті, формально і внутрішньогосподарські фонди фактично залишилися без господаря, належного догляду і поступово занепадають [2].

Земельний кодекс України [3; 4] передбачає, що «земельні ділянки, одержані громадянами внаслідок приватизації колективних господарств, на яких діють меліоративні системи, використовуються спільно, на підставі угоди».

Проте спільне використання селянами земельних паїв із внутрішньогосподарською меліоративною мережею виявилось на сьогодні нереальним:

по-перше, через відсутність на селі достатніх фінансів, спеціалістів-меліораторів та техніки для виконання ремонтно-експлуатаційних робіт і заходів щодо регулювання водного режиму осушуваних земель;

по-друге, через юридичну неврегульованість між власниками земельних паїв питань як розподілу видатків на утримання меліоративних систем, так і додаткових доходів від ефективного їх функціонування.

В Україні триває наступний етап земельної реформи, який передбачає формування нових землеволодінь і землекористувань на основі приватно-орендних відносин, що базуються на об'єднанні земельних часток у крупні масиви [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти оцінки стану меліорованих земель на заході України досліджував Б. І. Козловський [5]. За його даними, з освоєних в Україні 3 млн га меліорованих земель тепер у сільськогосподарському виробництві перебуває менше ніж 2,2 млн га, або 70 % осушуваних площ. З них ефективно використовується тільки 880 тис. га, або 40 %. Близько 1 млн га осушувальних систем потребує поліпшення технічного стану шляхом реконструкції і модернізації дренажних систем.

За даними М. В. Зубця, П. І. Коваленка, Ю. О. Михайлова [6], у Волинській області з 84,9 тис. га осушуваних сільськогосподарських угідь 61 % потребує покращання технічного стану меліоративних систем. Реконструкції вимагають

системи на площі 37 тис. га, культуртехнічних робіт – 13 тис. га, агро меліоративних поліпшень – 1,5 тис. га. Майже 90 % внутрішньогосподарських меліоративних каналів і гідроспоруд перебуває в незадовільному стані.

На думку багатьох дослідників [2; 4; 6], першочерговими завданнями в галузі сільськогосподарських меліорацій сьогодні виступають:

- відновлення технологічної цілісності меліоративних систем шляхом виокремлення в натурі меліоративно-технологічних комплексів;
- формування ефективного механізму управління меліоративними системами, як об'єктами різних форм власності;
- розробка і впровадження заходів, спрямованих на підвищення екологічної безпеки меліоративних систем.

Виконання поставлених завдань створить сприятливі умови для ефективного використання меліорованих земель і забезпечить раціональне землекористування.

Постановка завдання. Мета дослідження – аналіз чинників погіршення еколого-меліоративного стану осушуваних земель з подальшим науковим обґрунтуванням оптимізації землекористування на меліорованих площах для підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь.

Виклад основного матеріалу. Особливістю землеробства на осушуваних землях поліської зони сьогодні є скорочення посівних площ угідь та зниження врожайності сільськогосподарських культур. До основних причин зменшення площ осушуваних угідь можна зарахувати:

- організаційно-господарські – розпаювання земель та збільшення кількості землевласників, подрібнення землеволодінь;
- технологічні – незадовільний технічний стан осушувальної мережі, що призводить до розвитку процесів підтоплення, заболочення та деградації ґрунтів.

Об'єктом наукового дослідження є Підкормільська осушувальна система у Любешівському районі, у типових умовах Волинського Полісся. Площа системи 366 га, з них гончарним дренажем осушується 242 га; площа земель з двобічним регулюванням водного режиму – 80 га. Загальна довжина осушувальних каналів – 40,96 км, з них: внутрішньогосподарських – 32,97 км, міжгосподарських – 7,99 км. На відкритій мережі побудована 41 гідроспоруда, у тому числі на міжгосподарській – 7 споруд, на внутрішньогосподарській – 34.

Для захисту від підтоплення сіл Підкормілля, Зарічне, Селісок та сільськогосподарських угідь з південно-західного боку системи побудовані дамби завдовжки 14,44 км, які експлуатуються Любешівським управлінням осушувальних систем.

Сільськогосподарські осушувані землі розпайовані і перебувають у приватних землеволодіннях (площа земельного паю в середньому 2,5 га). Технічний стан внутрішньогосподарської та міжгосподарської частин систем наведено у табл. 1.

Як бачимо (див. табл. 1), у незадовільному стані перебуває 99 % каналів, 79 % гідроспоруд на внутрішньогосподарській частині систем. Водночас технічний стан міжгосподарської частини систем значно кращий.

Порівняння даних табл. 1 показує, наскільки ефективніше експлуатується міжгосподарська частина систем, яка перебуває на державному фінансуванні.

У структурі сільськогосподарського використання переважають сінокоси та пасовища, менше ріллі. Крім того, значні площі розпайованих земель сьогодні фактично не використовуються в аграрному виробництві.

Спостереження за рівнями ґрунтових вод на площі Підкормільської осушувальної системи в передпосівний період показують, що незадовільна еколого-меліоративна ситуація спостерігається тільки в приозерній частині системи. Дослідження показали, що задовільна меліоративна ситуація визначається глибинами ґрунтових вод 0,5-0,75 м на початок і 0,75-1,5 м на середину вегетації сільськогосподарських культур.

Для покращання роботи внутрішньогосподарської меліоративної мережі необхідно залучити кошти як державного, так і місцевих бюджетів, а також кошти орендних підприємств та власників паїв. Розроблено план виконання ремонтно-експлуатаційних робіт, який передбачає два етапи. На першому етапі (табл. 2) передбачено провести такі заходи і роботи: очищення каналів від намулів, видалення чагарнику; ремонт водорегулюючих гідропоруд; огляд стану захисних дамб тощо. На другому етапі передбачено виконати: будівництво зволожувального каналу для двобічного регулювання вологості ґрунтів; будівництво додаткових восьми шлюзів-регуляторів для попереджувального шлюзування каналів; проведення культуртехнічних робіт та інші роботи (табл. 3).

Орієнтовна вартість ремонтно-експлуатаційних заходів двох етапів становить 2,616 млн грн.

Разом із ремонтно-експлуатаційними роботами необхідно проводити заходи з консолідації осушуваних земельних паїв, використовуючи такі способи: обмін земельними ділянками; об'єднання суміжних ділянок для ведення товарного виробництва та спільної експлуатації осушувальної мережі (на основі оренди); розробка проектів землеустрою щодо консолідації земель, в яких забезпечуються впорядкування новостворених землекористувань та організація використання внутрішньогосподарської меліоративної мережі.

Таблиця 1

Технічний стан внутрішньогосподарської та міжгосподарської інфраструктури меліоративних систем Любашівського району

Елемент інфраструктури меліоративних систем	Кількість на внутрішньогоспод. частині	Технічний стан внутрішньогосподарської частини, %		Кількість на міжгоспод. частині	Технічний стан міжгосподарської частини, %	
		задовільний	незадовільний		задовільний	незадовільний
Канали, км	883,2	11,2 (1 %)	872,0 (99 %)	397,5	385,6 (97 %)	11,9 (3 %)
Гідроспоруди, шт.	845	174 (21 %)	671 (79 %)	161	159 (98 %)	3 (2 %)
Колектори, дрени, км	5541,8	3150 (57 %)	2392 (43 %)	-	-	-
Дренажні гирла, шт.	3509	2710 (77 %)	799 (23 %)	-	-	-
Дамби, км	14,3	6,3 (44 %)	8 (56 %)	104,3	103,1 (96 %)	4,2 (4 %)
Дороги, км	-	-	-	84,8	81,4 (96 %)	3,4 (4 %)
Насосні станції, агрегатів	4	-	4 (100 %)	51	44 (88 %)	6 (12 %)
Водоймища, га	-	-	-	90	90 (100 %)	-
Оглядові свердловини, шт.	-	-	-	314	296 (94 %)	18 (6 %)

Таблиця 2

Ремонтно-експлуатаційні заходи і роботи на Підкормільській осушувальній системі
(I етап)

Назва заходів, робіт	Кількість	Орієнтовна вартість, тис. грн
Очищення каналів від намулів, тис.м ³	120	1250,0
Видалення з каналів чагарнику, тис.м ³	15	150,0
Обкошування каналів, км	12	60,0
Впорядкування дамб, км	7	115,0
Очищення водопропускних споруд від намулів, шт.	6	5,0
Відновлення водорегулюючих гідроспоруд, шт.	13	30,0
Кріплення гирл дренажних колекторів, шт.	37	18,0
Промивання колекторів і дрен від намулів, км	50	40,0
Відновлення гончарного дренажу, га	10	115,0
Вапнування кислих ґрунтів, га	90	32
Глибоке розпушення важких мінеральних ґрунтів, га	55	43,0
Природоохоронні заходи, га	366	110,0
Всього		1968,0

Таблиця 3

Заходи та роботи з реконструкції Підкормільської осушувальної системи (II етап)

Назва заходів, робіт	Кількість	Орієнтовна вартість, тис. грн
Будівництво зволожувального каналу, км	4,5	185,0
Будівництво шлюзів-регуляторів, шт.	8	48,0
Культуртехнічні роботи та влаштування кротового дренажу на торфовищах, га	133	145,0
Створення водосховища об'ємом 300 тис.м ³ , шт.	1	270,0
Ремонтно-експлуатаційні заходи, передбачені на I етапі	-	1968,0
Всього		2616,0

Висновки. Таким чином, для підвищення рівня використання сільсько-господарських угідь з внутрішньогосподарською меліоративною мережею необхідно:

- здійснити облік та інвентаризацію осушуваних земель, виявити причини погіршення агроecологічного стану ґрунтів і встановити черговість їх реконструкції;
- проводити постійний технічний контроль за станом дренажних систем;
- розробити і втілювати концепцію формування ґрунтоохоронних екологічно впорядкованих агроландшафтів на осушуваних землях;
- забезпечити на перспективу перехід на ландшафтні енерго- і ресурсоощадні технології вирощування сільськогосподарських культур.

Бібліографічний список

1. Ткачук Л. В. Консолідація земель: ефективне використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин : монографія / Л. В. Ткачук. – Львів, 2009. – 249 с.
2. Ващик С. М. Стан і перспективи використання земель із внутрішньогосподарськими меліоративними системами у Львівській області / С. М. Ващик, П. П. Колодій // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2012. – № 19(2). – С. 151-155.
3. Земельний кодекс України : станом на 1.08.2011 р. / Міністерство юстиції України. – К. : Вид-дім «Ін Юре», 2011. – 98 с.
4. Про порядок використання меліорованих земель і меліоративних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.nau.ua/dok/?uid=1041.19363.0>.
5. Козловський Б. І. Меліоративний стан осушуваних земель західних областей України / Б. І. Козловський. – Львів : Євросвіт, 2005. – 420 с.
6. Зубець М. В. Проблема використання меліорованих земель в Україні / М. В. Зубець, П. І. Коваленко, Ю. О. Михайлов // Меліорація і водне господарство. – К. : Аграрна наука, 2008. – Вип. 96. – С. 3-13.

Ващик С., Ткачук Л. Вдосконалення використання земель із внутрішньогосподарськими меліоративними системами в умовах Волинського Полісся

На прикладі Любешівського району проаналізовано стан використання розпайованих земель з меліоративною мережею у Волинському Поліссі. Підвищення ефективності використання осушуваних земель пройде через приведення внутрішньогосподарських систем у робочий стан, з подальшою консолідацією земельних паїв і їх спільним використанням у межах осушувальних систем.

Ключові слова: меліоровані землі, внутрішньогосподарська осушувальна система, водний режим ґрунту, консолідація земель.

Vashchuk S., Tkachuk L. The improvement of land usage under farm – reclamation systems in the Volhynian Polesye

State of usage of Volhynian Polesye lands with reclaimed system (divided on sharing) was analysed on example of Lyubeshov district. The increasing of the reclaimed lands efficiency will take part after the making ready farm drainage systems with later land shares consolidation and joint usage within the reclaimed areas.

Key words: land – improvement areas, farm – drainage system, water regiment of soil, land consolidation.

Ващик С., Ткачук Л. Совершенствование использования земель с внутрихозяйственными меліоративными системами в условиях Волинского Полесья

На примере Любешовского района проанализировано состояние использования распаеванных земель с меліоративной сетью Волинского Полесья. Повышение эффективности меліорированных земель произойдет после приведения внутрихозяйственной сети в рабочее состояние с дальнейшей консолидацией земельных паев и их совместным использованием в пределах осушительных систем.

Ключевые слова: мелиорированные земли, внутрихозяйственная осушительная система, водный режим почвы, консолидация земель.